

Anatol Bodanko, Piotr Kowolik

Szkic o profilaktyce

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (44-45), 43-51

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szkic o profilaktyce

Wprowadzenie

Profilaktyka jako pojęcie najczęściej stosowane jest w medycynie. Jako działanie uważana jest za jedną z podstaw nowoczesnej medycyny, ponieważ nie tylko prowadzi do zapobiegania chorobom, lecz również do ich ujawniania we wczesnych stadiach przez organizowanie masowych badań określanych jako profilaktyczne. Definiowana jest jako wszelkie działania i środki zmierzające do zapobiegania chorobom, głównie przez przestrzeganie zaleceń¹. To medyczne podejście do profilaktyki ma już dość długą tradycję. W Wielkiej Ilustrowanej Encyklopedii Gutenberga znajdujemy hasło: „*profilaktyka* (grec. / zapobieganie chorobom).

Rozróżnia się profilaktykę:

- *indywidualną* – która ma na celu chronić danego osobnika na podstawie jego konstytucji od szkodliwości, które szczególnie jego zdrowiu zagrażają;
- *ogólną* – mającą na celu chronienie ogółu ludności od rozmaitych chorób².

Współczesna profilaktyka rozumiana jest jako pojęcie o bardzo szerokim zakresie, ale mimo to formalnie jej definicja prezentowana jest skromnie: „profilaktyka medyczna; stosować profilaktykę; profilaktyka w zakresie bezpieczeństwa pracy; profilaktyka czegoś, np. profilaktyka chorób serca”³.

W innym słowniku czytamy: „działanie i środki stosowane w celu zapobiegania chorobom; ogólnie: stosowanie różnego rodzaju środków zapobiegających wypadkom, niedopuszczających do uszkodzeń, katastrof”⁴.

Wraz z rozwojem nauk społecznych pojęcie profilaktyki znacznie rozszerza swój obszar i staje się przedmiotem badań naukowych.

Profilaktyka kryminalistyczna

Zapobieganie czynom i zachowaniom sprzecznym z obowiązującymi normami prawa od bardzo dawna interesowało ludzi ścigających ich sprawców.

¹ *Mała encyklopedia medycyny*. Warszawa 1982, t. II, s. 979.

² J. Gutenberg, *Wielka ilustrowana encyklopedia*. Warszawa 1975, t. XIV, s. 124.

³ A. Markowski (red.), *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa 1999, s. 750.

⁴ A. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*. Warszawa 1999, t. 2 (L–P), s. 889.

Pierwsze próby naukowego potraktowania tego zagadnienia znajdujemy w publikacjach prawników niemieckich⁵.

W nieco starszych podręcznikach i publikacjach kryminologicznych profilaktyka jako termin nie jest używana – stosuje się pojęcie zapobieganie przestępczości i dokonywaniu przestępstw. Stosuje się także termin prewencja rozumiana jako zapobieganie przestępstwom oraz nieszczęśliwym wypadkom tudzież innym szkodliwym zdarzeniom⁶.

W wydawanym w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku przez Instytut Przestępczości Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne czasopiśmie „Patologia Społeczna – Zapobieganie” nie używano w ogóle wyrażenia „profilaktyka”. Dopiero w pracach z lat osiemdziesiątych minionego wieku coraz częściej zastępować zaczęto terminy „zapobieganie przestępczości” i „prewencja” terminem „profilaktyka”.

B. Hołyst w swojej pracy⁷ obszerny rozdział poświęca problematyce metod profilaktycznych, określając precyzyjnie zakres profilaktyki kryminalistycznej jako zespół metod i środków mających na celu uniemożliwienie albo utrudnienie dokonywania przestępstw. Ze względu na treść i zakres funkcji profilaktycznych wyróżnia trzy podstawowe kierunki działań:

- operatywne,
- badawcze,
- instruktażowe.

Dokładnie opisuje także zakresy i funkcje profilaktyki stosowanej przez policję, prokuraturę i sądy. Rozróżnia także profilaktykę kryminalistyczną i kryminologiczną.

Kryminolodzy w odróżnieniu od uczonych zajmujących się technikami dokonywania przestępstw (kryminalistyka) w dalszym ciągu utożsamiają profilaktykę z zapobieganiem przestępczości, ujmując je jako działania w czterech płaszczyznach⁸:

- oddziaływanie w skali makrospołecznej,
- oddziaływanie w skali mikrospołecznej,
- oddziaływanie indywidualne,
- zapobieganie powstaniu okazji sprzyjających popełnianiu przestępstwa.

Dość powszechnie pojęcie „profilaktyka” zaczęto prawie pół wieku temu stosować w działaniach związanych ze skutkami nadużywania alkoholu i innych środków odurzających. Ten rozległy obszar stał się przedmiotem badań i różnych przedsięwzięć (nie zawsze dobrze koordynowanych) ze strony prawników, socjologów, psychologów, pedagogów i funkcjonariuszy organów ścigania oraz szeregu instytucji i stowarzyszeń pozarządowych.

⁵ Ch. Rochlitz, *Jak chronić się przed rabunkiem, kradzieżą i oszustwem – wraz ze słownikiem gwary więziennej*. Erfurt 1830; C. W. Zimmermann, *Berlińscy złodzieje, ich historia, organizacja, taktyka, nawyki i gwara – dla urzędników policji*. Berlin 1847.

⁶ P. Horoszowski, *Kryminalistyka*. Warszawa 1958, s. 227.

⁷ B. Hołyst, *Kryminalistyka*. Warszawa 1983, s. 517 i następn.

⁸ L. Tyszkiewicz, *Kryminologia*. Katowice 1983, s. 271.

Psychologia kliniczna wspierająca szeroko kryminologię i kryminalistykę ujmuje profilaktykę jedynie w kontekście resocjalizacji, określającej ją jako „resocjalizację profilaktyczną”, rozumianą i prezentowaną poprzez wszelką działalność profilaktyczną opartą na wynikach badań naukowych. Jej skuteczność zależy od tego, jak obszerna jest nasza wiedza o człowieku asocjalnym, o prawach rządzących kształtowaniem się osobowości asocjalnej i o metodach jej przekształcania, uspołeczniania. Sama zaś „opieka resocjalizacyjna” odnosi się do dzieci i młodzieży znajdujących się w sytuacji środowiskowej sprzyjającej powstawaniu trudności wychowawczych i mających kłopoty z nauką szkolną. W tym aspekcie bardzo ważne jest oddziaływanie nie na samą młodzież, ale na środowisko rodzinne i rówieśnicze.

Profilaktyka w pedagogice

Ogólnie można przyjąć, że pedagogika określa PROFILAKTYKĘ jako działania zapobiegające niepożądanym zjawiskom w rozwoju i zachowaniu się ludzi. W pewnym znaczeniu każde pożądane oddziaływanie pedagogiczne jest jednocześnie działaniem profilaktycznym, wytwarzając bowiem jakieś wartościowe cechy, jednocześnie zapobiega powstawaniu cech niepożądanych lub ich utrwaleniu. W odniesieniu do dzieci i młodzieży profilaktyka rozumiana jako szereg czynności zapobiegających powstawaniu niepożądanych przyzwyczajeń i postaw, błędów w uczeniu się lub wad postawy ciała⁹.

W pedagogice spotykamy się z pojęciem „profilaktyka gerontologiczna” odnoszącym się do „dziedziny gerontologii znajdującej się na styku biologii starzenia się z medycyną i socjologią, psychologią i rehabilitacją, której celem jest uczynienie starości okresem życia wolnym od chorób oraz niesprawności fizycznej i psychicznej”¹⁰. Kolejnym pojęciem jest „profilaktyka starzenia się” oznaczająca skoordynowane działania w celu prawidłowego starzenia się człowieka, obejmujące elementy fizyczne, psychiczne i społeczne¹¹.

A. Maciarz przez profilaktykę rozumie „ogół działań i środków zapobiegającym niepożądanym i szkodliwym sytuacjom, stanom i zjawiskom w różnych dziedzinach życia jednostek ludzkich, społeczeństw i przyrody”¹².

Profilaktyka jest „postępowaniem zapobiegającym wystąpieniu negatywnych zjawisk, związanych z przewidywaniem wystąpienia negatywnych stanów rzeczy”¹³.

Profilaktyka społeczna jest dziedziną wiedzy i umiejętności praktycznych w skali mikro- i makrospołecznej, służącej zapobieganiu występowania tzw. dewiacyjnych i patologicznych zjawisk społecznych, zwanych niekiedy pro-

⁹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 1996, s. 228.

¹⁰ A. A. Zych, *Leksykon gerontologii*. Kraków 2007, s. 137.

¹¹ A. A. Zych, *Słownik gerontologii społecznej*. Warszawa 2001, s. 164.

¹² A. Maciarz, *Mały leksykon pedagoga specjalnego*. Kraków 2005, s. 92.

¹³ T. W. Nowacki, K. Korabiowska-Nowacka, B. Baraniak, *Nowy słownik pedagogiki pracy*. Warszawa 2000, s. 210.

blemami społecznymi lub kwestiami socjalnymi; ewentualnie służących nierozprzestrzenianiu się tych zjawisk, jeśli już wystąpiły¹⁴.

Profilaktyka społeczna jako nauka praktyczna ma za zadanie opis, wyjaśnienie i przewidywanie rozwoju zjawisk chorobliwych, szkodliwych, w celu skonstruowania programów, strategii i procedur ich zwalczania w wymiarze społecznym, globalnym, lokalnym lub indywidualnym.

Na łamach literatury pedagogicznej spotykamy się z hasłem: „profilaktyka wykolejenia społecznego”.

Pojęcie to określane jest jako system działań racjonalnych, zapobiegających występowaniu i rozpowszechnianiu się różnych odmian wykolejenia społecznego (nieprzystosowania społecznego, którego przykładami są: nadużywanie alkoholu, włóczęgostwo, ucieczki z domu lub ze szkoły, prostytutka, narkomania, chuligaństwo, przestępczość)¹⁵. Normalny system społeczny reguluje swe funkcje, stosując takie mechanizmy, jak :

- eliminowanie zaburzeń poprzez niedopuszczanie do ich ujawniania (izolacja, cenzura);
- wyrównywanie dewiacji drogą leczenia, interwencji terapeutycznej;
- kompensacja: rozbudowa systemu opieki społecznej.

Zaś cały system racjonalnych działań stabilizujących system społeczny i wzmacniający jego zdolności adaptacyjne to profilaktyka społeczna, a głównej odmiany to: „profilaktyka objawowa, uprzedzająca, powstrzymująca i kreatywna”. Według kryterium czasu podejmowanych działań wyróżnia się:

- predeliktualną – (profilaktyka właściwa) – przed wystąpieniem zachowań aspołecznych;
- postdeliktualną – po wystąpieniu zachowań aspołecznych.

W praktyce okazuje się jednak, że badania i publikacje pedagogiczne dotyczące obszarów pedagogiki obejmują pedagogikę zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży, posiłkując się specyficznym, kryminologicznym podejściem do tego zagadnienia. To specyficzne podejście obejmuje ogół działań przeciwprzestępczych mieszczących w sobie:

- prewencję – jako strategię wszelkich działań;
- profilaktykę – jako realizację konkretnych działań odpowiednio zaprogramowanych;
- zapobieganie – jako płaszczyzny, w których realizuje się działania zapobiegawcze¹⁶.

Podkreślając dość wyraźną różnicę pomiędzy *profilaktyką* (sfery działania) a *zapobieganiem* (płaszczyzny), trzeba wskazać, że:

¹⁴ D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Warszawa 1999, s. 215.

¹⁵ W. Pomykało (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*. Warszawa 1993, s. 630.

¹⁶ H. Kołakowska-Przełomieć, *Zapobieganie przestępczości*. Warszawa 1984.

- *plaszczyzny*, w których funkcjonuje zapobieganie, to:
 - tradycyjne instytucje wychowawcze,
 - polityka społeczna dotycząca dziecka i wychowania,
 - działalność wymiaru sprawiedliwości, organów ścigania i administracji,
 - zakłady penitencjarne,
 - organizacja i towarzystwa społeczne¹⁷.
- *sfery działania* – główne strategie profilaktyki jako części polityki kryminalnej¹⁸.

Zdaniem B. Urbana dotychczas nie opracowano *modelu* wzajemnych relacji między *plaszczyznami* a *sferami działania*. Jedynie B. Hołyst zaproponował schemat ogólnego modelu profilaktyki, który obejmuje działania w makroskali, na szczeblach pośrednich (administracyjnych i kulturalnych) i w układach bezpośrednio oddziałujących na jednostkę¹⁹.

Schemat ten prezentuje się następująco:

- Wbudowanie w każdą dziedzinę życia barier bezpieczeństwa, czyli środków zapobiegających powstawaniu negatywnych skutków, jakie niesie większość działań innowacyjnych – rozważania, antycypacje zjawisk niepożądanych. W tej sferze, obok kompetencji profesjonalistów, konieczne jest wykorzystywanie opinii społecznej.
- Niwelowanie zjawisk szkodliwych już zaistniałych, lecz jeszcze mało trwałych – wczesne wykrywanie sytuacji patogenicznej, reagowanie na taki stan.
- Stosowanie profilaktyki resocjalizacyjnej – od momentu, gdy zjawisko nabiera znamion przestępczości.

Sama profilaktyka resocjalizacyjna to nie tylko profesjonalny udział wychowawców (pedagogów resocjalizacyjnych), ale udział społeczeństwa kształtujący „atmosferę społeczną” jako narzędzie kontroli zachowania jednostki przestępczej. Trzon systemu profilaktyki stanowią resorty: Edukacji Narodowej, Sprawiedliwości, Spraw Wewnętrznych, Zdrowia i Opieki Społecznej. Aby dobrze funkcjonował system profilaktyki, powinny być spełnione następujące warunki:

- musi istnieć ogólny program wraz z koncepcją profilaktyki i resocjalizacji,
- realizacja tego programu powinna dokonywać się poprzez zorganizowanie zintegrowanego ciągu działań poszczególnych instytucji wraz z ich koordynacją.

¹⁷ Tamże, s. 117.

¹⁸ B. Urban, *Zachowania dewiacyjne młodzieży*. Kraków 1999, s. 150.

¹⁹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*. Warszawa 1991, s. 276.

Bardzo ważną funkcję w systemie profilaktyki winno pełnić także prawo (system prawny), które przewiduje stosowanie całego szeregu środków wychowawczych, mając na uwadze, że środki te nie są środkami czysto profilaktycznymi bez elementów punitywności, są bowiem stosowane tylko w sytuacjach naruszania prawa.

Przekształcenia społeczno-ekonomiczne i transformacja ustrojowa w naszym kraju powodują, że gwałtownie narasta przestępczość i różne formy zachowań patologicznych oraz niewydolność legislacyjna. Reprodukowanie zjawisk patologicznych może odbywać się jedynie poprzez konsekwentne stosowanie takich działań, jak: represja, perswazja i odpowiednia polityka społeczna.

Struktura systemu profilaktyki

Prowadzenie jakichkolwiek działań profilaktycznych zaistnieć może jedynie wtedy, gdy profilaktyka jest działaniem samoorganizujących się inicjatorów i liderów, którzy są zafascynowani ideą niesienia pomocy innym. Społeczeństwa budujące demokratyczny ustrój muszą tworzyć także odpowiedni system zabezpieczający dobra ogólnospołeczne, bezpieczeństwo i wolność jednostki. Idea systemu profilaktyki musi być oparta na odpowiednich prawach i rozstrzygnięciach o randze ogólnopaństwowej. W niektórych krajach (Norwegia i kilku landach niemieckich) bardzo efektywny okazał się „Alternatywny system profilaktyki i resocjalizacji”. System ten daje szansę zmiany osobowości i zachowania bez poczucia niesłusznego i surowego ukarania, zabezpieczając jednocześnie dotychczasowe więzi społeczne w środowisku naturalnym. Ważnym elementem tego systemu są zajęcia psychoterapeutyczne z udziałem osób poszkodowanych, co daje nieletnim sprawcom możliwość poznania i przeżycia konsekwencji własnych czynów.

Istotą systemu profilaktyki jest stworzenie lokalnego systemu profilaktyki. Procesy prowadzące do stanów dewiacyjnych i patologicznych pojawiają się w różnych okresach życia dziecka, ich powstawanie może mieć różne źródła i różne mogą być też mechanizmy ich przebiegu, a symptomy najczęściej pojawiają się z opóźnieniem. W związku z tym, działania interwencyjne bywają spóźnione i mają charakter rozpaczliwej represji i nieefektywnej terapii. Najbardziej efektywne podejście to objęcie wstępnymi działaniami całych populacji dzieci i młodzieży w określonych okresach rozwojowych. Tak jest w medycynie, należy traktować każdą jednostkę jako potencjalnie zagrożoną. Działania profilaktyczne na szczeblu lokalnym należy rozpocząć od koordynacji wszelkich działań, poprzez skupienie odpowiednich fachowców z różnych dyscyplin naukowych (prawo, socjologia, psychologia, pedagogika, medycyna) i obszarów praktyki związanej z zachowaniami aspołecznymi dzieci i młodzieży. Władze lokalne muszą nadać odpowiednie prawne kompetencje tej grupie fachowców i zabezpieczyć odpowiednie środki wsparcia. Lokalną koordynację działań profilaktycznych należy rozpocząć od badań diagnostycznych, których powodzenie zależy od zastosowania odpowiednich metod i narzędzi badawczych. Wskazane jest prowadzenie badań dzieci już w wieku sześciu lat, ponieważ koło 6 roku życia u pewnej części dzieci pojawiają się wyprofilowane symptomy zaburzeń w zachowaniu, co wyraźnie utrudnia proces rozwoju spo-

łecznego dziecka²⁰. Brak ujawnienia takich wczesnych zaburzeń sprawia, że nakładające się niekorzystne wpływy zewnętrzne (rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza) powodują nie tylko pogłębienie zaburzeń, ale równocześnie w zdecydowanym stopniu utrudniają diagnozę prowadzącą do ujawnienia przyczyn pierwotnych. Drugi ważny okres badań diagnostycznych to początek okresu dorostania.

W literaturze psychologiczno-pedagogicznej opisane jest kilka narzędzi wielokrotnie stosowanych w praktyce, (np.: Arkusz Diagnostyczny D. H. Stotta – J. Konopnickiego, Skala Nieprzystosowania L. Pytki).

Bardzo ważnym ogniwem w lokalnym systemie profilaktyki jest szkoła i dlatego niezależnie od zmieniających się struktur i koncepcji w zakresie jej zadań, funkcja profilaktyczna jest dość ważna i nigdy nie może być pomniejszana.

Rola nauczyciela w profilaktyce

Krytycznie rzecz ujmując, główną przyczyną wysokich wskaźników przestępczości wśród uczniów jest nieatrakcyjność szkoły i brak powiązań aktywności uczniów z ich oczekiwaniami życiowymi oraz poczucie utraty szans ich realizacji w czasie pobytu w szkole. Powoduje to powstawanie atmosfery nieznośnej nudy motywującej uczniów do zachowań zastępczych, rozładowujących. Zanik autorytetów, wzorców osobowych i ich kompromitacja są bardzo ważnymi uwarunkowaniami dewiacji zachowań. Lansowany obecnie kierunek odchodzenia od modelu represyjnego, a w przypadku uzależnień – od detoksykacji i farmakologii na rzecz psychoterapii jako jedynego sposobu działań profilaktycznych nie przynosi oczekiwanych efektów. Trzeba tworzyć różnorodne programy wychowania moralnego i społecznego zaspakajające autentyczne odrzucenie potrzeb biopsychicznych. Programy te winny łączyć model represyjny, farmakologię i psychoterapię. Realizacja ich wyznacza edukacji ważne funkcje, a szkołę umieszcza w centrum lokalnego systemu profilaktyki.

Najważniejszą rolą nauczycieli winna być pomoc uczniom w rozwiązywaniu autentycznych problemów życiowych poprzez specjalistyczne techniki psychoterapeutyczne. Jeżeli podstawową działalność nauczycieli, jaką jest przekazywanie wiedzy, rozszerzymy o działania zmierzające do poprawy stosunków interpersonalnych oraz na rzecz stabilizacji życiowej uczniów, będzie to owocować poprawą zachowania i spadkiem zachowań dewiacyjnych. Dotychczas nie zdołano (mimo dużej ilości studiujących specjalności pedagogiczne) przygotować odpowiedniej ilości pedagogów i pracowników socjalnych (a w przeszłości profesjologów), dlatego zadania te muszą być realizowane w szkole przez nauczycieli. Jedynym problemem jest ich odpowiednie przygotowanie i organizacja pracy.

Trwające dyskusje nad kierunkami, treściami i formami działań szkoły w ramach poszerzonego „pensum dydaktycznego” oraz nad rolą i zadaniami „pedagoga szkolnego” stwarzają doskonałą okazję do podjęcia zadań z zakresu profilaktyki.

²⁰ B. Urban, *Zachowania dewiacyjne młodzieży*. Kraków 1999, s. 200.

Podstawowym kanonem profilaktyki jest fachowa diagnoza symptomów, stopnia zaburzenia i ustalenie etiologii zagrożeń dewiacyjnych dziecka. Istniejące możliwości realizacji tego kanonu w naszym systemie edukacji, służbie zdrowia i opiece społecznej wskazują na oczywistą niezbędnosć nauczycieli. Tylko nauczyciele mogą dostarczyć potrzebnych informacji o przejawach niedostosowania dzieci i młodzieży i o realnych szansach twórczego rozwoju osobowości dziecka.

Zasadnicza kompetencja nauczycieli w sferze profilaktyki to umiejętnie prowadzona obserwacja zachowań dziecka. Mimo stosowania szeregu nowoczesnych technik psychologicznych i socjologicznych w obszarze edukacji i profilaktyki, obserwacja zachowań zawsze jest podstawową i najskuteczniejszą metodą badawczą, ponieważ dostarcza dane najpełniejsze, najbardziej obiektywne i dociera do takich sfer życia dziecka, które są trudno dostępne innym metodom badań. Nauczyciele winni mieć odpowiednią wiedzę psychologiczną i metodologiczną, aby sprawnie i efektywnie realizować obserwacje zachowań dziecka.

Nauczyciele doskonale znający możliwości edukacyjne dzieci i ich środowiska mogą być bardzo skutecznymi autorami i realizatorami programów profilaktycznych. Sami posiadając predyspozycje i przygotowanie dydaktyczne, gwarantują, że ich realizacja będzie prawidłowa. Prowadzenie i tworzenie programów przez nauczycieli nie może ograniczać się jedynie do uczniów i terenu szkoły. Musi obejmować jednocześnie osoby dorosłe, rodziców i inne osoby mające kontakty z dziećmi i młodzieżą.

Jak szkoła współczesna ma programować działania profilaktyczne? Szkoła nie może swoją organizacją, działaniami i stosunkami w niej panującymi generować ewentualnych przyczyn zagrożeń dla prawidłowego rozwoju uczniów. Programy oferowane przez szkołę uczniom, nauczycielom i rodzicom powinny eliminować w zarodku wiele potencjalnych przyczyn ryzyka i zagrożeń. Szkołę tak zorganizowaną i zaprogramowaną możemy określić jako szkołę z dobrze zaprogramowaną profilaktyką, eliminującą większość przyczyn ewentualnych zagrożeń.

Bibliografia

- Cekiera C., *Profilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych*. Lublin 1992.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*. Warszawa 1983.
- Końkowska-Przełomiec H., *Zapobieganie przestępczości*. Warszawa 1984.
- Maciarz A., *Mały leksykon pedagoga specjalnego*. Kraków 2005.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 1996.
- Pomykało W. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*. Warszawa 1993.
- Tyszkiewicz L., *Kryminologia*. Katowice 1983.
- Urban B., *Zachowania dewiacyjne młodzieży*. Kraków 1999.
- Zych A. A., *Leksykon gerontologii*. Kraków 2007.
- Zych A. A., *Słownik gerontologii społecznej*. Warszawa 2001.

Summary

The notion of prophylaxis and prevention has been defined. Furthermore, prevention in criminology, pedagogy as well as gerontology has been characterized, paying attention to their specific character. The whole issue is summed up by the role of teachers in prophylactic actions.